

DOI: <https://doi.org/10.34768/r1.2023.v49i.15>**Teresa Listwan***

Łużycka Szkoła Wyższa

im. Jana Benedykta Solfy z siedzibą w Żarach

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6757-6114>e-mail: listwan.teresa@wp.pl**ROLA EDUKACJI SPORTOWEJ W PROFILAKTYCE
PRZEMOCY WŚRÓD MŁODZIEŻY OCHOTNICZYCH
HUFCÓW PRACY**THE ROLE OF SPORTS EDUCATION IN PREVENTING VIOLENCE
AMONG YOUNG PEOPLE IN THE VOLUNTARY LABOR CORPS**Keywords:** sports education, physical culture, violence, Voluntary Labor Corps, youth, educational staff.

The article presents the problem of violence prevention among young people of the Voluntary Labor Corps as perceived by the educational staff of the Voluntary Labor Corps (OHP). The aim of the study was to answer the main research question, which was related to learning about the role played by sports education in the prevention of violence among the youth of the Voluntary Labor Corps. There were three specific research questions. The first one included gaining insight into the importance of education for the physical and mental development of young people in the Voluntary Labor Corps. The second one was concerned with difficulties in implementing sports education, while the third one concerned the rational organization of leisure time through the use of sports education as a form of counteracting violence among young people in the Voluntary Labor Corps. The study

***Teresa Listwan** – doktor nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika; zainteresowania naukowe: funkcjonowanie społeczne, edukacyjne i zawodowe młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy, poradnictwo zawodowe, trudności wychowawcze, dysfunkcje rozwoju fizycznego i psychicznego dzieci i młodzieży, metodologia badań społecznych.

sample comprised 50 educators from the Voluntary Labor Corps. Research tools used were a survey and an interview. It was found that sports activities are conducive to the physical and mental development of young people of the Voluntary Labor Corps. However, there are difficulties in the implementation of sports activities because young people are reluctant to take part. The educators of the Voluntary Labour Corps respond by rationally organising the leisure time of young people through the use of sports education as a form of violence prevention.

ROLA EDUKACJI SPORTOWEJ W PROFILAKTYCE PRZEMOCY WŚRÓD MŁODZIEŻY OCHOTNICZYCH HUFCÓW PRACY

Słowa kluczowe: edukacja sportowa, kultura fizyczna, przemoc, Ochotnicze Hufce Pracy, młodzież, kadra wychowawcza.

W artykule przedstawiono problem profilaktyki przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy (OHP) według opinii kadry wychowawczej OHP. Celem badań było udzielenie odpowiedzi na główne pytanie badawcze, które wiązało się z poznaniem roli, jaką spełnia edukacja sportowa w profilaktyce przemocy wśród młodzieży OHP. Pytania szczegółowe dotyczyły udzielenia odpowiedzi na trzy pytania badawcze. Pierwsze z nich zawierało poznanie znaczenia edukacji dla rozwoju fizycznego i psychicznego młodzieży OHP. Drugie obejmowało trudności w realizacji edukacji sportowej, natomiast trzecie dotyczyło racjonalnej organizacji czasu wolnego poprzez wykorzystanie edukacji sportowej jako formy przeciwdziałania przemocy wśród młodzieży OHP. W przeprowadzonych badaniach uczestniczyło 50 wychowawców OHP. Wykorzystano dwa narzędzia badawcze: kwestionariusz ankiety oraz kwestionariusz wywiadu. Badania wykazały, że zajęcia sportowe sprzyjają rozwojowi fizycznemu i psychicznemu młodzieży OHP. Występują jednak trudności w realizacji zajęć sportowych ze strony badanej młodzieży. Odpowiedzią wychowawców OHP jest racjonalna organizacja czasu wolnego młodzieży poprzez wykorzystanie edukacji sportowej jako formy profilaktyki przemocy.

Wprowadzenie

Człowiek żyjący we współczesnym świecie jest narażony na wiele zagrożeń swojego rozwoju fizycznego i psychicznego. Trudności rozwojowe mogą wystąpić wskutek stosowania przemocy ze strony osób najbliższych w rodzinie

własnej, jak również w środowisku szkolnym, a także otoczeniu sąsiedzkim czy pracowniczym.

Profilaktyka przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy jest w takiej sytuacji niezbędna. Młody człowiek znajdujący się w okresie adolescencji, w trakcie swego rozwoju wymaga właściwych oddziaływań wychowawczych i edukacyjnych. Ochotnicze Hufce Pracy wychodzą z inicjatywą pomocy młodzieży wywodzącej się z rodzin o trudnej sytuacji materialnej, niekiedy doświadczającej zachowań o charakterze przemocowym. Kształtowanie zachowania tej młodzieży wynika z systemu wychowania i kształcenia stosowanego w Ochotniczych Hufcach Pracy. Jedną z możliwości realizacji oddziaływań profilaktycznych w Ochotniczych Hufcach Pracy jest edukacja sportowa. Edukacja sportowa jest w tej sytuacji podstawą wymiaru profilaktyki młodego człowieka poprzez stwarzanie mu szansy realizacji swoich zainteresowań w formie kultury fizycznej, jako sposobu przeciwdziałania występowaniu zjawiska przemocy.

Profilaktyka przemocy a edukacja sportowa

Młody człowiek w trakcie swego życia znajduje się w różnych środowiskach a przede wszystkim w środowisku rodzinnym oraz szkolnym, które kształtują jego rozwój psychiczny i fizyczny. Środowiska te nie zawsze spełniają swoją funkcję, a mogą też przejawiać symptomy przemocy.

Przemocą określamy „wszystkie nieprzypadkowe akty naruszające osobistą wolność jednostki, które przyczyniają się do fizycznej albo psychicznej szkody drugiego człowieka i które wykraczają poza społeczne normy wzajemnych kontaktów międzyludzkich” (Pospiszyl 1999, s. 16).

Rodzaje przemocy obejmują m.in. przemoc psychiczną i fizyczną. Objawy przemocy występują w postaci objawów fizycznych, psychicznych oraz emocjonalnych i społecznych. Objawy fizyczne przemocy to przede wszystkim sińce i obrzęki na ciele osoby maltretowanej, nietypowe ślady po oparzeniach, rany cięte i kłute, złamania kości itp. Objawy emocjonalne są obserwowalne w postaci wzrostu lęku, niepokoju w postaci tzw. zamrożonego strachu. Pojawia się brak reakcji w sytuacji emotogennej, niska samoocena, poczucie odrzucenia, opuszczenia, depresja, zmienność nastroju (od euforii do rozpacz), nieufność wobec innych, wrogość, wyuczona bezradność oraz spadek poczucia kompetencji. Zachowania społeczne dziecka mogą wskazywać na skłonności do częstych bójek z innymi uczniami, jak również na wzrost agresywności w sytuacjach niekontrolowanych. Pojawia się drażliwość, hałaśliwość w zabawach grupowych, brak dystansu wobec osób dorosłych a w następstwie uzależnienie od agresora. Ponadto występuje prawdopodobieństwo, iż dziecko krzywdzone będzie wykazywało skłon-

ności do uzależnienia od alkoholu, środków odurzających, a także zachowań o charakterze przestępczym, jak również wejścia w grupy podkulturowe, co może być przyczyną licznych konfliktów z prawem. Jak wskazuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych” (Konstytucja RP, art. 14). Od 2002 roku szkoły zostały zobowiązane do wprowadzania szkolnych programów profilaktyki problemów dzieci i młodzieży (Rozporządzenie MENiS, 2002). Zdarzają się wychowawcy, którzy nie zagłębiają się w szczegóły ani źródło konfliktu. Stan taki wynika niekiedy z powodu braku środków finansowych (Orłowski 2005, s. 9-15). Edukacja sportowa jest w takiej sytuacji formą działań stale obecną w placówkach oświatowych.

Edukacja sportowa, która jest realizowana w postaci kultury fizycznej, w tej sytuacji jest formą przeciwdziałania wskazanym rodzajom i symptomom przemocy. Kultura fizyczna, jak podaje Wincenty Okoń (1989, s. 42) to „dziedzina kultury obejmująca ogół wartości związanych ze zdrowiem, budową i kształtnością ciała oraz jego wydolnością, sprawnością, odpornością i zahartowaniem”. Kultura fizyczna oddziałuje na funkcjonowanie organizmu człowieka, przyczyniając się między innymi do wydolności pracy układu krążenia, mięśniowego oraz oddychania. Ponadto kształtują się cechy motoryki, takie jak: zwinność, szybkość i zręczność. Sport wywiera wpływ na zdrowie i samopoczucie człowieka w różnych sferach jego funkcjonowania. Aktywność fizyczna poprawia nastrój, zwiększa sprawność mózgu, wpływa na zdrowie psychiczne, uprawianie sportu podnosi samoocenę, zwiększa zdolność uczenia się.

Młodzież ucząca się w systemie kształcenia i wychowania Ochotniczych Hufców Pracy uczestniczy w zajęciach z zakresu kultury fizycznej. Występują jednak sytuacje, które utrudniają rozwijanie aktywności fizycznej młodzieży wynikające z braku dostosowania się uczestników OHP do regulaminu zajęć sportowych. W takich okolicznościach należałoby się zastanowić, jaka jest rola edukacji sportowej, dokąd ona zmierza w zakresie przeciwdziałania przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy?

Badania własne

W badaniach uczestniczyła kadra OHP pełniąca funkcje wychowawcy (50 osób) w jednostkach organizacyjnych (Hufce Pracy z zakwaterowaniem i bez zakwaterowania). Kadra Ochotniczych Hufców Pracy posiadała różny staż pracy, w tym był to staż roczny, jak i wieloletni.

Problem badawczy wyrażał się w pytaniu: Jaką rolę odgrywa edukacja sportowa w profilaktyce przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców

Pracy? W badaniach wykorzystano dwa narzędzia: kwestionariusz ankiety oraz kwestionariusz wywiadu. Kwestionariusz ankiety zawierał pytania otwarte i zamknięte wielokrotnego wyboru.

Zdaniem badanych zajęcia sportowe realizowane w systemie kształcenia młodzieży – uczestników Ochotniczych Hufców Pracy sprzyjają kształtowaniu się rozwoju psychicznego i fizycznego młodzieży (96% wypowiedzi). Wypowiedzi kadry Ochotniczych Hufców Pracy wskazują, że edukacja sportowa odgrywa ważną rolę dla rozwoju ich podopiecznych. Sytuacja ta została potraktowana przez badanych jako sprawa bardzo ważna. Jak wynika z wypowiedzi jednego z wychowawców „Sport jest ważny w przełamywaniu barier. Pozwala rozładować energię drzemiącą w młodych ludziach. Wyzwała wśród nich rywalizację, ambicję, chęć osiągnięcia dobrego wyniku”. Inna wypowiedź również podkreśla znaczenie edukacji sportowej, ale wskazuje też jej znaczenie terapeutyczne „Sport jest jednym z najlepszych środków terapeutycznych dla trudnej młodzieży. Dzięki rywalizacji młodzież uczy się dyscypliny, współpracy, odpowiedzialności za całą grupę [...]”.

Występują jednak sytuacje, które utrudniają realizację edukacji sportowej, a zatem uniemożliwiają prawidłowe kształtowanie się rozwoju psychicznego i fizycznego. Zdarzenia te obejmują według badanych liczne zwolnienia lekarskie młodzieży z zajęć kultury fizycznej (20% wypowiedzi badanych), brak przygotowania ucznia do zajęć tj. brak stroju sportowego (20%). Czasem młodzież decyduje się poświęcić czas zajęć na coś innego niż zaplanowane ćwiczenia sportowe. Wychowawcy wskazują, że są to przede wszystkim wagarzy (15%) oraz własna organizacja czasu lekcji, która obejmuje załatwianie spraw prywatnych w szkole związanych z dokumentacją szkolną u wychowawcy klasy lub nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących i zawodowych (10%). Okoliczności takie skłaniają do postawienia pytania o to, czy są to warunki sprzyjające prawidłowemu rozwojowi psychofizycznemu młodzieży uczącej się w Ochotniczych Hufcach Pracy?

Odpowiedzią są działania podejmowane przez kadrę wychowawczą Ochotniczych Hufców Pracy. Wychowawcy starają się organizować w sposób racjonalny czas wolny młodzieży, zapobiegając w ten sposób między innymi występowaniu przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy.

Większość respondentów (90%) jest organizatorem zajęć sportowych z młodzieżą w Hufcach Pracy oraz Ośrodkach Szkolenia i Wychowania. Działania te stanowią „alternatywę uzupełniającą” realizację zajęć wobec edukacji sportowej. Warunkiem realizacji tych zajęć jest baza dydaktyczno-wychowawcza oraz odpowiedni czas niewchodzący w interakcję z innymi zajęciami wychowawczo-dydaktycznymi. Wychowawcy potwierdzają ten fakt w swoich wypowiedziach. Oto stwierdzenie jednego z nich „Jeśli czas na

to pozwala, organizuję zajęcia sportowe indywidualnie lub zespołowo, są to głównie gry i zabawy sportowe, zespołowe i indywidualne”. Jak wynika z wypowiedzi respondenta, zajęcia są dostosowane do indywidualnych możliwości każdego z uczestników według ich zainteresowań lub potrzeb albo są realizowane zespołowo. Organizacja zajęć jest uwarunkowana również planem zajęć dydaktyczno-wychowawczych, który jest wytyczną dla kadry wychowawczej. Fakt ten potwierdza wypowiedź jednego z wychowawców „Zajęcia sportowe odbywają się zgodnie z opracowanym planem na dany miesiąc [...]”. Istotne jest również urozmaicenie takich zajęć, ich różnorodność, która gwarantuje rozwój zainteresowań młodych ludzi. W taki sposób wypowiada się też inny wychowawca: „[...] Rozgrywane są mecze, konkursy, gry, quizy o tematyce sportowej [...]”. Kolejna wypowiedź o tym samym charakterze wskazuje na różnorodność zajęć występujących w ofercie Ochotniczych Hufców Pracy, gdzie jest to: „[...] gimnastyka poranna, zabawy i gry rekreacyjne, sportowe, sprawnościowe [...] uczestnicy zajmują się tenisem stołowym, piłką nożną, grają w warcaby, szachy [...]”. Przedstawione rodzaje zajęć sportowych zmierzają do utrzymania ciągłości edukacji sportowej poprzez bogactwo oferty sportowej a tym samym wzrostu zainteresowania ze strony młodzieży.

Zdaniem badanych (70%) wzrost aktywności sportowej, jak również wyrażenie zainteresowania młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy ofertą edukacji sportowej sprawia, iż wśród uczestników maleje zjawisko przemocy fizycznej. Zajęcia sportowe w rozumieniu kadry wychowawczej w istotny sposób przyczyniają się do ograniczenia zjawiska przemocy rówieśniczej wśród wychowanków OHP. Jak wynika z wypowiedzi jednego z respondentów „[...] młodzież zajęta sportem nie ma czasu zajmować się przemocą wśród rówieśników [...]” natomiast „[...] podczas wysiłku fizycznego znikają negatywne emocje [...]”. Zajęcia sportowe „[...] wyzwalają energię, jaką naładowana jest młodzież skierować we właściwym kierunku [...]”, czyli „[...] niwelują agresję [...]”.

Wychowawcy poprzez działania profilaktyczne o charakterze sportowym przeciwdziałają zjawisku przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy. Realizacja tych przedsięwzięć wymaga zaangażowania kadry w racjonalną organizację czasu wolnego młodzieży z wykorzystaniem edukacji sportowej. Efektywna realizacja czasu wolnego występuje wówczas, jeżeli wychowawcy dysponują odpowiednią bazą sportową, czasem oraz organizują zajęcia według planu dydaktyczno-wychowawczego. W wyniku tych działań kadra wychowawcza utrzymuje „ciągłość edukacji sportowej”. Edukacja sportowa w takim rozumieniu ma być działaniem profilaktycznym, które odnajduje swoją drogę w każdej sytuacji i pozwala młodzieży – uczestnikom

Ochotniczych Hufców Pracy „odnaleźć samego siebie wolnego od przemocy”. Potwierdzeniem tych rozważań mogą być słowa jednego z wychowawców stanowiące konkluzję takiego ujęcia edukacji sportowej „[...] poprzez współpracę i rywalizację na zajęciach sportowych młodzież zapomina o konfliktach i stara się współpracować dla dobra ogółu, co z czasem powoduje zanik przemocy w danej grupie [...]”.

Wnioski

- Edukacja sportowa zawiera działania o charakterze przeciwdziałającym przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy,
- edukacja sportowa spotyka na swojej drodze trudności w realizacji ze strony młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy (zwolnienia lekarskie, brak przygotowania do zajęć sportowych – kultury fizycznej – strój sportowy),
- „trudności” w realizacji edukacji sportowej są rozwiązywane poprzez stosowanie środków zaradczych w postaci racjonalnej organizacji czasu wolnego młodzieży przez kadrę wychowawczą,
- edukacja sportowa warunkowana jest właściwą bazą sportową, czasem oraz planem pracy dydaktyczno-wychowawczej,
- istotnym warunkiem przeciwdziałania przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy jest różnorodność oferty zajęć sportowych,
- integralność oferty zajęć o charakterze sportowym, bazy sportowej oraz aktywność kadry warunkuje efektywność edukacji sportowej w profilaktyce przemocy wśród młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy.

Literatura | References

- KONSTITUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ (1997), Dz.U. 1997. Nr 78, poz. 483.
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2002 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. nr 10, poz. 96).
- OKOŃ W. (1989), Słownik Pedagogiczny, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

ORŁOWSKI S. (2005), Szkoła wobec agresji i przemocy [w:] Profilaktyka w szkole. Poradnik dla nauczycieli, red. B. Kamińska-Buśko, J. Szymańska, CMPPP Warszawa, s. 9-15.

POSPISZYL I. (1999), Razem przeciw przemocy, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.